

Hó a Zuur-hegyen

Afrikai olvasás

A Zuur-hegy Hotel kutyatejbozótossal, prótéákkal és áloékkal szegélyezett hágó mellett található, mely Dél-Afrika központi fennsíkját köti össze az Atlanti-óceán partvidékével. E meredek kavicsos úton, mely – mintegy az Addó-meredélyről nézvést – nem pusztán a Winterhoek-hegység mélyzöld hátoldalaihoz vezet, de bizonyos napokon egyenesen a felhőkig, már a múlt században misszionáriusok, kereskedők és aranyásók közlekedtek, utánuk pedig Port Elizabethből érkező nyaralók, akik nyitott kocsjaikban menekültek a partvidék januári forrósága elől a sárgafák és eukaliptuszok árnyalta magaslatokba. Így lett a Zuur-hegyi hotel verandáival és fűfödté körházaival a Valahol mélyén menedékké, a vadon messze ismert helyévé azon utazók számára, akik mondjuk az Elefántfej-hágón keresztül a fennsíkra vagy ugyanazon az úton visszafelé, a tengerhez kívántak eljutni.

De a Zuur-hegy és az odavezető út egykori jelentőségét már régen elvesztette: A Fokváros és Johannesburg közti közlekedés más, kényelmesebb utakra terelődött, azok a fehérbőrű nyaralók pedig, akik egykor kocsikázva jutottak el a hegyekig, ma klimatizált villákban üdülnek a tengerparton. Zuur-hegy egykori gazdasága, melynek romjai a hágó csúcsa alatti sűrűben még látható, már régen elvesztette házfedeleit, az istállók összeomlottak, a külső lépcsőkön és a szétrepesztett balkonokon pedig páviánok ugrándoznak. Csak a hotel áll még mindig sértetlenül a hágó csúcsán, de aki manapság itt tart pihenőt, az a vadon kedvéért érkezett ide, és nem pusztán azért, hogy átkeljen rajta: elefántcsordákat és kudu-antilopokat akar látni, keskeny szájú orrszarvúkat és hegyi zebrákat... De a vadonnak ez az élete Dél-Afrikában is már máshol található. Zuur-hegy, ahogy első lakosai számára, újra világvégi hely lett.

A hágó csúcsáról nézve persze úgy tűnik, mintha minden a régiiben maradt volna: A fekete személyzet fehér uraságokat és azok vendégeit szolgálják ki, a konyhában pedig a xhózák nyelvén skandálják énekeiket. És ha még a recepció teaasztalán fellelhető egyetlen újság Nelson Rolihlahla Mandela képét is hozza, mint Dél-Afrika körberajongott elnökének képét, olvasóinak azt ígérve, hogy a huszonhét évről, amit az elnök politikai fogolyként a Robben Island rabtáborában átvészelt, folytatásokban ír, e fenti világ számára az új idő még alig látható: fákkal sűrűn benőtt hegyoldalak az égtáj minden irányában, őserdő, mely délkeleten a part felé lejt, és ott valahol a távolban, és csak világos esteiken, Port Elisabeth fényei láthatók, mögötte az Indiai Óceán, gáttorlaszként viszatartva az eget attól, hogy a szárazföldet elöntse. Azon a februári péntek estén is ragyogtak Port Elisabeth fényei, amelyen Cecil Jonest hallottam zongorázni, és a *Red Roses for a Blue Lady*-t.

Cecil Jones pillanatnyilag az utolsó a Zuur-hegy Hotel tulajdonosainak és bérlőinek hosszú sorában. Minden péntek és szombat este az elektromos zongora elé ül, mely a hotel halljában két hatalmas papagájkalitka között áll, és két órán át játsza a huszadik század negyvenes és ötvenes évekbeli slágereit. Miközben felesége, a szőke Mrs. Jones a hallhoz tartozó, ablaktalan bérhelyiség pultjánál vörösboros palackokat bontogat, olyanokat, melyeknek címkején *Tenger öröme* és *Minden elveszett* olvasható, olykor pedig a három szelin-

deknagyságú, a bárfoterek piros plüssében heverésző uszkárjainak egyikével beszélget lágyan, mindeközben Cecil Jones csukott szemekkel játszik, és nem érdekli, hogy a vendégei, felesége, vagy bárki figyel-e egyáltalán a játékára. Játsszik. Két órán át. Minden péntek és szombat este. Ha a hall üres, akkor is.

Egy ilyen este alkalmával sokáig az egyetlen hallgatója voltam, és soha nem tudtam, vajon észrevett-e egyáltalán. A madárkalitkák előtt ültem, bennük a szürkepapagájok közberikácsolásaikkal néha meg-megzavarták gazdájuk játékát, és egy regényt olvastam, Franz Nabl regényét, *Az Ortlieb-asszonyokat*, aki közönségének egy másik helyen azt tanácsolta: „Az embernek egy helyen kellene élnie, ezt a helyet pedig minden órában és minden percében ismerje.”

Ültem a *Zuur-hegy Hotel* üres halljában, s ha nem is az elbeszélő tanácsát, mindinkább a *történetét* szerettem volna követni, mikor a muharfürt által befutott verandán éjszakai lepkek, szúnyogok és repkedő bogarak zümmögő felhője egy sárga ernyős lámpa fénykörében keresett kiutat a sötétségből. Cecil Jones játszott. A bogárfelhő körbeözlönte a fényt. Én pedig egy Anton Ortlieb nevű intézőről olvastam, és a családjáról, akik elbarikádozták magukat a világ, s minden idegenség elől, hogy őrizték azt, amit nem lehet megőrizni.

Nagyon különös, írja Franz Nabl, az elbeszélő ez órában az Ortlieb családról: Nagyon különös, hogy ezek az emberek, akik oly kizárólagosan egymásért éltek, a világból pedig szűkös, legsajátabb viszonyaikon kívül semmit nem ismertek, mégsem voltak képesek soha a szívbéli szeretet vagy a meleg gyengédség kifejezésére. Amíg a gyerekek a legfiatalabb éveikben is jártak, akkor sem történt meg soha, hogy a szülők megsimogatták vagy legalább becézgették volna őket... Az egyetlen testi kapcsolat, mely köztük és a szülők közt előfordult, reggel és este az ágybamenetel előtt esett meg, mikor is anyjuknak és apjuknak kezet nyújtottak, miközben alig észrevehetően ajkukkal érintették az arcukat... Minden kölcsönös ragaszkodás ellenére éppen ezért lényükben volt valami hideg és visszahúzódó, s így egy idegen, aki e viszonyokat nem ismerhette közelebbről, könnyen azt hitette volna, hogy itt emberek vannak egymáshoz gonosz és külső kényszer hatása alatt láncolva, és közbönsően, sőt néma ellenségeskedésben kell egymás mellett élniük.

Olvastam, s minden egyes sorral Dél-Afrika Winterhoek-hegyei közül visszakerültem abba az országba, ahonnan érkeztem. Ismertem ezeket az intézőket, ezeket a családokat és e zárt házakat. És amelyik országról itt hírt adtak, az nem csak az Ortliebek országa volt, hanem az *enyém* is, és ezt az országot e februári péntek estén minden bizonnyal hó borította be. És miközben tovább követtem az elbeszélőt, egy szomorú történettől lenyűgözve, melynek békés kimeneteléről akkor még nem tudhattam, az örvénylő bogárfelhő kint a verandán átváltozott, nem, nem átváltozott, az *volt*, ami: fehér kavarodás; pelyhek; örvénylő hó.

Cecil Jones magának, vagy egyetlen hallgatójának, vagy talán a feleségének és annak három uszkárjának játszott a *Red Roses for a Blue Lady*-t, az ablakokon túl pedig, kint, egy afrikai késő nyári éjszakán egyre erősebben hullt a hó, rászállt a muharfürt virágaira, szitált a sárgafák koronáiról, a sötétben rá a fűfölte háztetőkre, az elefántok hátára, kik messze lent, az Addo-meredélyben álmosan döltek egymáshoz, befedte a hegyzebrákat, kik félénken állogáltak, nehogy az álca, mely őket épp úgy fehérré változtatta mint a vadon többi részét, újra eltűnjön. Afrika eltűnt a hóban, én pedig újra ott voltam, ahonnan jöttem, valahol az Indiai Óceán és Dél-Afrika éjszakai felföldjén, a Zuur-hegy hágójának csúcán, otthon.

A phoksundo-i tónál

1993 februárjának egy jeges napján, a tibetiek újévi napján, a phoksundo-i tónál kicsúsztam az időből. A napok óta tartó hóvihár végre alábbhagyott, a szél is megfordult, bár gyengébb alig lett, mikor egy barátom tünékeny nyomában elértem a tengerszintfelett majd négyezer méter magasan, a nyugati Himalájában található tópartot. A Tibet és Nepál közti senkiföldjét szeltek át annak idején a Buddhát megelőző Bon-vallás kolostorait és remete-házait kutatva, és már napok óta a dolpói dinasztia királyságának viskóiba és barlangjaiba menekültünk a hó elől. A köröskörül lévő völgyekből egyre-másra lavinarobajlás hallatszott.

Az újév éjszakáját félnomádok téli szállásán töltöttük, akik kormos kövisekben vártak arra, hogy a tavasz szabaddá tegye a hágókat, s jakjaikkal továbbvonulhassanak Tibet sós-tavaihoz és legelőihez. Mi nem akartunk várni. Nekünk nem kellett jól megrakott jakkarakókat vezetni, háztartásunk egészét és fekete gyapjúsátrajkait hegyeken átvonszolni, nekünk csak hátizsákjaink voltak. Egy napi gyalogmenetnyire lehet előttünk, valahol a hófelhőkben, a phoksundo-i tó, a partján pedig egy falu kolostorral – de hogy laknak-e ott vagy üres az egész, mint az évszaknak megfelelően a legtöbb magashegyi település, azt vendéglátóink sem tudták megmondani. Dél előtt, mikor magasan a száguldó felhők felett megjelent egy lebegő jéghegyhez hasonlatos, napsütötte gleccser, elhagytuk a tábornak, és útnak indultunk.

Ha valaki felkerekedik, célirányosan vagy csak úgy az ismeretlenbe, nem pusztán társait és tájait hagyja maga mögött, oltalmat, behavazott vagy hőségtől sístergő vidékeket, utcákat, mólókat, házakat, hanem bizonyos körülmények között, ugyanekkor, egy éppennyire kalandos útra is lép, mely gondolatainak titkosabb világán át vezet (és amelyen újra találkozik az éppen maga mögött hagyott dolgokkal – társai és tájai emlékével, beteljesült és beteljesületlen vágyaival). Minden valamirevaló út egyszerre vezet a messziségbe és a mélységekbe, a világ szélére és a szív közepébe.

A hirtelen elébünk kerülő, fagyos zászlóktól hemzsegtő hegygerinc, egy sivatagi város minarettjei, vagy egy szénvidék halmjai és kéményei, az óceán!, egy napernyőkkel teliszúrt strand és a szélfújta szirtek a parton – hát nem lesz néha ismerőssé az úton, különös módon persze, ez a Valahol, ez a soha ember által nem érintett hely? Ahogy közeledünk az ismeretlen felé, úgy kezdünk dolgokat felismerni, még arcokat is – a palotaőr mozdulatlan vonásait, az ezüstműves előtt kéregető megcsonkított koldust, egy város szakadt függönyök tömpította moráját, vagy egy nomád nyeregtakarójának színeit, aki utunkat egy katonai úton keresztezi, egy tópartot fákkal a víz szélén, vadrózsákat..., annyi minden suhan el mellettünk ismerősen. Olvastunk rólu valahol, netán meséltek – egy regényben? Egy versben? Vagy csak egy hírműsor volt? És egy másik helyen, mely pont olyan, mint ez itt, ugyanaz a fény, ugyanaz a szél, nem volt-e már részünk egy ilyen pillanatban a magunk boldogságából vagy szerencsétlenségéből?

A hely, melyet a meredek gyalogúttól kifulladásra vagy a hosszú repüléstől egyszerűen csak meggémberedve és elálmosodva végre elérünk, a hely olyan..., igen, olyan elhagyatott, olyan üres, mint abban a bizonyos könyvben, melyből már csak fragmentumok vannak az

emlékezetünkben, az egyetlen bevillanó sor. És közben egyik lépésünket követi a másik, míg lassan felismerjük, utunk nem is egyszerűen az ismeretlenbe vezet, hanem a világ közepébe, egy olyan nyelv belsejébe, mely a valóst és a lehetségest egyaránt ismeri. Az olvasás, a járás, az utazás és az írás port kavar, az elmúlt évek havát is felkavarja, ami aztán néhány szívdobbanással később finoman visszaszáll, és mindazt, ami van, újjáalakítja és még láthatóbbá teszi, mint ahogy valaha is volt – vagy kegyesen eltakarja, rajtunk múlik.

A Phoksundo-tóhoz vezető úton oly nagy volt a hó, hogy térdig, olykor derékig süppedtünk bele. Amíg nincs szükség közös erőfeszítésre, vagy amíg a jeges sziklajáratokban nem kell az egyiknek a másikat kötéllel biztosítania, addig az ilyen utakon mindenki a maga ereje szerint és ezért aztán egyedül megy, gázol, mászik.

Barátom egy óra elteltével látótávolságon kívülre került, olykor egyre kisebbedő alakként fel-felbukkant a meredélyekben, aztán eltűnt a felhők közt. Mikor megálltam, hogy lélegzethez jussak, láttam a mélyben és a magasban a felhők közt eltűnni nyomaink szerpen-tinjeit. Az egyre világosodó, kék égből már csak szórványosan hullt alá a hó. Fejem felett, lábam alatt a felszakadozó viharfelhősáv darabkái úsztak el.

Az egyik ilyen lélegzetvételnél pihenő közben történt, hogy egy felhőkeretben megpillantottam azt a férfit, aki végig követett minket. Nyomainkkal mit se törődve, rézsútosan kapaszkodott fölfelé. Prémkabátjáról és piros sáljáról ismertem fel, melyet turbán módjára hosszú hajába kötve hordott: éjszakai vendéglátónk volt. Felém intett, üdvözölt, közelebb jött, de aztán egy bizonyos távolságban újra megállt, és csak akkor lódult neki, mikor én is elindultam. A csúcsra akart jutni? A tóhoz? Csomag nélkül? Teherhordó állat nélkül? Utánunk jött, de láthatóan mégis inkább egyedül akart lenni. Az utat mutatná? Vagy figyelmeztetni kíván? Ha megálltam, hogy bevárjam őt, ő is megállt, és felém intett. Nem értettem, mit akarhat.

Már a reggeli csereberéink is hosszasabbra nyúltak. Jakvaját az ő tüzenél cseréltünk, szárított húst, pörkölt árpát és teát zsebkésért és egy pár kesztyűért cserébe, végezetül egy kicsi, matt üvegen zavaros rizspálinkát kaptunk ajándékba, egy-egy kortyinit, de nyomatékos felszólítása ellenére sem elindulás előtt, hanem csak a célnál szerettünk volna felmelegedni tőle. Egy ingbe csavarva vittem az üveget a hátizsákomban.

Barátom nyomai egy üvegfátyollá fagyott vízeséstől elfüggönyözött sziklafal lábánál vezettek mind meredekebbül fölfelé egy laposabb, könnyfenyőekkel benőtt völgy irányába, mely a magasba meredő hegyhátak közt mint valami zárógát falai közt terült el. Egy fa alatt, mely alig bírta tartani havas terhét, megpihentem. Csak most ült le mellém a hóba eddig távolságot tartó kísérőm, elfogadott egy marék szárított gyümölcsöt és egy darabka szárított húst, rámnevetett, megint felszólított, hogy igyak, miközben a levegőbe rajzolta matt üvegcskéjének formáját, de aztán csak jakvajás teát ivott a fémtermoszból, a rizspálinkából egy kortyot sem kívánt. Mikor újra elindultam, jött utánam, de megtartotta a régi távolságot. Mindenki magában maradt továbbra is.

Mily nyugodtnak, biztatónak, ugyanakkor még mindig távolinak tűnt hosszú órák után végre a völgy végében a phoksundo-i tó. Feketészöld tükör, mely felhők és behavazott hegyek képét egy már esteledő égboltra veti vissza, a partján pedig csak egy csoportnyi vérvörös ház áll imazászlókkal díszített pagodatetőkkel, és fölöttük még légiesebb, még szebb zászlók lebegnek: füstfelhők! Phoksundo falujában és kolostorában emberek laknak!

*Sárga körtékkel és
vadrózsákkal teli
hajlik a táj a tóba.*

Igaz, a partot hó fedte, az öblökben pedig jég zajlott, de aki kellő időt eltöltött egy téli magashegységben, az többet lát annál, ami látható. A száraz, fagyos bozótot rózsává változtatja, örül a koromfekete menedékhelynek is, emberek társaságának, a tűznek, az éjszaka előli oltalomnak. Távcsöveimmel a tó minden háza fölött füstlobogókat láttam.

Még vagy egy órába tellett, míg a partra lejutottam. Az első házak azonban a halottaké voltak – emléksírboltok, csorták, melyekben elégetett szentek és szerzetesek hamvait, a lélekvándorlás porát őrizték. E kőépületek kúpfedeléről sátorzsinegekhez hasonló hosszú füzéreket feszítettek a jégbe, imákkal és az egész világ céljára és végére vonatkozó nevekkel teleírt zászlócskák százait, melyek keményrefagyva lobogtak a szélben.

És aztán a füstlobogók a falu lapos tetői felett: hó volt az is. Pergő, kristályfinom hó, mely fátyolban lengedezett a tetők körül, mint a füst. A házak hidegek voltak és üresek. Sehol egy ember. Sehol egy menedék. A falu elhagyatott volt.

*Oh, ha eljő a tél,
hol találom a virágot,
hol a napfényt,
és a föld árnyékát?
A falak szótlannul és hűvösen
állnak, zászlók
csikorognak a szélben.*

Milyen tóhoz jutottam én? Oly észrevétlen csúsztam át az időből a világnak ama közepébe, ahonnan számtalan nyom és út vezet a térképészek és a költők tavaihoz, a múlt mélyébe és a jövőbe, hogy kísérom beért, és a kabátujjammal fogva kellett visszahúznia – a phoksundo-i tóhoz. Mosolygott, és egy fátlan dombtetőn álló csortára mutatott. Ott fedeztem fel barátomat, aki egy halottasház méregetésével és rajzolásával volt elfoglalva. Megkönnyebbült, mikor megpillantott. Még egy óra, és a keresésemre indul. Az éjszaka világos lesz, világosabb, mint a tegnapi.

Aztán harmasban üldögéltünk egy visszhangzó terem tűzénél. Egy imamalom állt mellettünk, melyet zarándokoknak és szerzeteseknek kellett volna a világ végezetéig hajtani. Egy kopott szótár, és néhány tibeti szó segítségével, melyet barátom ismert, lassan kiderült, miért jött utánunk a hegy sűrű havában vendéglátónk: az üveget, az üvegét szerette volna visszakapni. Ez volt az egyetlen üvegedénye. Az ajándékba kapott rizspálinkát nekünk kell meginnunk, ő egyetlen kortyot sem akart inni belőle, de a matt üveget visszaviszi. Egy üres üvegért jött utánunk a phoksundo-i tóig, és még tovább, a világ közepéig – és egyszer csak kilépett egy versből, mintha továbbírni, kiegészíteni kívánná azt egy képpel, melynek negatívját bár elhagyatottságunk régen magán viselte, de most láthatóvá tette, beszúrta a jéggé dermedt tájba: egy boldog ember képét.

És amikor végre felfogtuk, mit akar ez a férfi tőlünk, és az üveget is egy-két korttyal kiürítettük, visszaadtuk, s szerettünk volna e matt üvegnél valami többet ajándékozni neki, háztárságjainkat átkutatva egy ernyő akadt a kezünkbe, egyike azoknak az olcsó kínai műanyag-esernyőknek, amelyeket hordárok használnak, hogy a Himalája hegyeihez vezető úton a monszun esőjében és havában némileg szárazak maradjanak, hogy ne kelljen kabátokba burkolózniuk, az izzadságtól pedig átmedvedesedniük. Ezt az ernyőt ajándékoztuk kísérőnknek.

Ritkán láttam emberi arcon ennyire meglepett, hitetlen, végül boldog vonást. Ragyogott, amikor magához vette az ernyőt, meg is hajolt. S bár a napnak egy pirosló visszfénye még látható volt a hegyerincek felett, a megajándékozott nem maradt tovább. Vissza akart térni, haza, kifutott a szabadba a visszhangzó teremből, kinyitotta az ernyőt, s kinyújtott karjával győzedelmeskedve a feje fölé tartotta. Egyik kezében az üres üveggel, másikban az ernyővel ugrált, mi több, táncolt a saját nyomain visszafelé az elhagyatottságból az övéihez. És mintha az ernyő, egy ember útjának törekeny oltalmazója és parányi hajléka, célját és értelmét csak ezekben a pillanatokban igézte volna le az est felhőiből: a tiszta, délen már csillagfényes égből újra esni kezdett a hó.

Bombitz Attila fordításai

Christoph Ransmayr 1954-ben született a felső-ausztriai Welsben, második regénye, a világsikerű *Die letzte Welt* megjelenése óta a németnyelvű posztmodern írásművészet reprezentáns alakjának számít. Írországban él. Öt könyve jelent meg: *Strahlender Untergang*, 1982; *Die Schrecken des Eises und der Finsternis*, 1984; *Die letzte Welt*, 1988; *Morbus Kitahara*, 1995; *Der Weg nach Surabaya*, 1997. Magyarul két regénye, *Az utolsó világ*. Ford.: Farkas Tünde (Maecenas, 1995) és *A Kitahara-kőr*. Ford.: Adamik Lajos (*Jelenkor*, 1998) fordításában olvasható, illetve *A jég és a sötétség retteneteinek* részletei (*Tiszatáj*, 1999/6) és néhány rövidebb elbeszélése (*Jelenkor*, 1999/6; *Magyar Lettre Internationale*, 1999/ősz). A kilencvenes években Ransmayr számtalan jelentős irodalmi díjat kapott. Válaszként beszédek „sorozata” született, melyek jelentősége nem merül ki pusztán a ritka publikálás védjegyében. Utazásnak és írásnak, a jelenlét nyomainak és a képzelet képeinek, a világ megtapasztalásának és kitalálásának egymásba változtatása adja e szövegek nyelvi artisztikumának különleges szépségét.

Ransmayr poétikus „beszédeinek” első közlései a következők:

Hiergeblieben! Rede zur Verleihung des Anton-Wildgans-Preises. In: *Neue Rundschau*, Heft 1 / 1990.

Der Weg nach Surabaya. Protokoll einer Lastwagenfahrt. Dankrede anlässlich der Verleihung des Großen Literaturpreises der Bayerischen Akademie der Schönen Künste in München. In: *Die Zeit*, 26. Juni 1992.

Schnee auf Zuurberg. Lektüre in Afrika. Dankrede anlässlich der Verleihung des Franz Nabl Preises in Graz. In: *Neue Zürcher Zeitung*, 20./21. April 1996.

Am See von Phoksundo. Dankrede nach der Verleihung des Friedrich Hölderlin Preises der Stadt Bad Homburg vor der Höhe. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 20. Juni 1998. (B.A., a fordító megjegyzése)